

סוסנוביץ

(Sosnowiec). עיר בדרום מערב פולין. מסוף המאה ה-19 גדלה מיישוב קטן לעיר. התפתחותה המהירה כתוצאה מניצול גובר של מרבצי הפחם ועפרות הברזל שבאיזור (זגלמביה דומברובסקיה, Zaglebie Dabrowskie) ומקומה בצומת רכבות בין-ארצי. ערב פרוץ מלחמת-העולם השנייה ישבו בה כ-130,000 נפש, מהם כ-28,000 יהודים, שהיו כ-21.5% מכלל התושבים.

ב-4 בספטמבר 1939 כבשה הגרמנים את העיר אגב פגיעה באוכלוסייתה ובעיקר בתושביה היהודים. בשבת, 9 בספטמבר, שרפו את בית-הכנסת הגדול בעיר. נוסף על הפגיעות הגופניות והגבלות אישיות ירדו על היהודים גזירות כלכליות ובהן החרמת ממון ורכוש והפקעת עסקיהם השונים.

כבר בימים הראשונים לכיבוש מונה משה מרין לראש היודנרט. בראשית 1940 הוקם בראשותו 'המרכז של היודנרטים היהודיים' (Zentrale Der Jüdischen Ältestenräte In Oberschlesien) לשליה העילית שהקיף כ-45 יישובים.

המרכז היה ממונה על כול ענייני היהודים באיזור ופעל בעזרת ה'משטרה היהודית'. באביב 1940 גורשו יהודי קטוביץ (Katowice) ועירות אחרות לערים השונות שבהן פעל ה'מרכז'. אחת הגזירות הקשות על יהודי האיזור היתה ההתייצבות לעבודות הכפייה ואחרי-כן השילוחים למחנות עבודת כפייה. על הוצאת הגזירה לפועל הופקד 'משרד מיוחד לעבודת זרים'

(Sonderbeauftragter Des Reichsführers Ss Für Fremdvölkischen Arbeitseinsatz In Oberschlesien), שהיה משרד ה"ס", פעל בשליה העילית וכונה 'ארגון שמלט'.

היודנרט קיבל עליו את ארגון משלוח עובדי הכפייה למחנות. היודנרט פעל גם להקמת בתי-מלאכה בבעלות גרמנים להעסקת יהודים ('שופים'). פעילות זו היתה עשויה, כפי שסברו ראשי היודנרט, לסייע במה שהם ראו כ'הצלה דרך עבודה'. העובדים ב'שופים' זכו בכרטיסי עבודה שפטרו אותם משילוח למחנות עבודה.

תנועות-הנוער, שחידשו את פעילותן החינוכית בהעדר בתי-ספר, שלא נפתחו, החלו גם להורות לילדים, עסקו גם בחינוך מקצועי של הנוער ובהגשת סיוע לנזקקים בעזרת 'אגף הנוער'

(Jugendberatungsstelle) שהקים ה'מרכז'. בשטח המצוי בקצה העיר הוקמו גם 'חלקות' חקלאיות (Dzialki), והפכו למקום מרכזי לפעילות תנועות-הנוער.

בימים 10-12 במאי 1942 ערכו הגרמנים את הגירוש הראשון וכ-1,500 יהודים הועברו למחנה ההשמדה אושוויץ. ביוני היה גירוש שני וכ-2,000 יהודים נשלחו לאושוויץ. ב-12 באוגוסט נדרשו כול יהודי העיר, וכן יהודי ערים אחרות באיזור, להתייצב במגרש מרכזי גדול,

לכאורה לשם 'החתמת תעודותיהם'. לאחר פעולות סלקציה שנמשכה עד 18 באוגוסט נשלחו כ-8,000 להשמדה באושוויץ. חברי תנועות-הנוער, ראשיהן, וביניהם צבי דונסקי, ניהלו תעמולה נגד התייצבות לגירוש, קראו ליהודים לא להישמע להוראת היודנרט, והחלו לארגן תאי התנגדות במחתרת. הם נתקלו בקשיים, בהעדר תנאים מתאימים בסביבה להתגוננות של ממש. גם נסיונותיהם להתקשר עם מחתרות פולניות לא נשאו פרי. בדיון על דרכי פעולתה של המחתרת נחלקו הדעות בין התובעים פעולות התנגדות והגנה בתוך הגטו ובין המדגישים יותר את פעילות ההצלה. באביב 1943 הועברו שרידי היהודים לגטו שהוקם בשכונת שרודולה (Srodula) בקרבת קמיונקה (Kamionka), שם הוקם הגטו של יהודי בנדין. במאמצים רבים השיגו אנשי תנועות-הנוער ואף יהודים מעטים בגטו כלי-נשק אחדים, ורבים אחרים החלו בהכנת בונקרים, כדי להסתתר בעת גירוש ולעמוד על נפשם. ב-1 באוגוסט 1943 החל הגירוש הכללי וחיסול הגטו. קבוצת 'הנוער הציוני', שהחלה להוציא חלק מחבריה מהגטו, נתקלה בקשיים, אחרי שראשה, יוזק (עזריאל) קוז'ור, נהרג בראשית הגירוש. אחדים מחברי תנועות-הנוער ומבוגרים מעטים לצידם התגוננו בנשק הדל שבידם. פעולות הגירוש ארכו כשבועיים, ולא כפי שתיכננה הגרמנים, ימים מעטים בלבד. במקום נשארו כ-1,000 יהודים, ובסוף השנה שולחו גם הם לאושוויץ. עשרות מחברי תנועות-הנוער הצליחו להימלט לסלובקיה ולהונגריה ואחר-כך עלו לארץ. אחרי המלחמה התלקטו בס' עשרות יהודים, וב-1946 הגיע מספרם ל-400 נפש. ואולם, אחרי-כן עזבוה גם הם.